

Святун О.В.*

ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ФОРМАМ РАБСТВА

The article is dedicated to the research of the Council of Europe activities in the field of combating contemporary forms of slavery. The recent developments of conventional and institutional mechanisms of the Council of Europe are being analyzed and the proposals are made concerning the implementation of the above-mentioned mechanisms in Ukraine.

На початку ХХІ століття виникла історична можливість для всіх європейських країн об'єднатися на основі спільних цінностей заради миру, свободи, прав людини та економічного добробуту. Загальноєвропейський масштаб діяльності та ключова роль Ради Європи у цьому процесі висувають її на авансцену європейської інтеграції, визначають життєво необхідну функцію Організації щодо зміцнення громадянського суспільства в Європі у наступному тисячолітті.

Проте такі явища, як торгівля людьми, стали однією з найскладніших проблем в Європі на цьому шляху. З точки зору боротьби із сучасними формами рабства Рада Європи має істотні переваги порівняно з іншими європейськими організаціями. До Ради Європи входять країни походження, транзиту та призначення жертв торгівлі людьми. Тому в рамках цієї організації представлені інтереси всіх трьох груп країн, втягнутих до торгівлі людьми. Головною відмінністю Ради Європи від інших класичних міжнародних організацій є наявність дієвого механізму моніторингу та контролю виконання своїх настанов державами-членами. А це в свою чергу сприяє ефективності таких норм міжнародного права, а також авторитетності організації.

Проблема торгівлі людьми дуже гостро стоїть для України. За інформацією Міжнародної організації міграції (МОМ) з 1991 р. по 2006 р. приблизно 117 тис. громадян нашої держави стали жертвами експлуатації в Європі, на Середньому Сході та Росії [1] Серед жертв, яким протягом 2008 р. МОМ надавала допомогу (820 осіб), 76 % були жінками, які примушувалися до проституції або використовувалися в якості домашніх робітниць, кравчинь, посудомийок або як працівниці на різних малих та великих промислових підприємствах [1]. Невелика кількість жінок із малими дітьми та особи із фізичними вадами нелегально вивозилися за кордон для жебрацтва. Чоловіки, які зазнавали трудової експлуатації, склали 24 % жертв. Вони працювали головним чином на будівництві та в шахтах. Дітей нелегально перевозили через кордон або в межах країни для примусового надання сексуальних послуг, залучення до безоплатної праці або жебрацтва [1]. Оскільки наша держава вже 14 років є членом Ради Європи дослідження та імплементація на практиці стандартів цієї Організації щодо протидії сучасним формам рабства має виключне значення.

Іноземними науковцями це питання розглядається досить детально. Зокрема, проблемі торгівлі людьми, що пов'язана із захистом прав жінок, присвятили свої роботи Р. Кук, Н. Кауфман Гевенер, Б. Елдер, Д. Джохала, Б. Плонг, Р. Грант, Л. Браун, К. Ньюленд.

* кандидат юридичних наук, асистент кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Безпосередньо проблема торгівлі людьми досліджується в працях Р. Рамфа, У. Зібера, П. ван Дюйна, В. Руджієро, М. Шейноста, В. Валкенбурга, Дж. Оккіпінті, Е. Ніснер, К. Джоунз-Паулі, Н. Гафізової та інших.

В українській правовій науці дослідженню торгівлі людьми з точки зору кримінального права та криминології присвячені праці В.О.Іващенко, Н.С.Юзікової, В.А.Козака, А.М.Орлеана та Я.Г.Лизогуба. Міжнародно-правовий аспект боротьби із торгівлею людьми як порушення прав людини досліджується також у роботах Г.Л.Кохан та Н.В.Плахотнюк. Крім того, серед українських дослідників цього питання слід назвати О.М.Бандурку, Ю.М.Галустяна, В.М.Куца, Д.Л.Мачарашвілі, Т.А.Татаринцева, С.М.Ратушного, Ю.С.Шемшученка, К.Б.Левченко, М.В.Євсюкову. Окремими проблемами у цій сфері займалися М.В.Буроменський, В.Н.Денисов, М.М.Микієвич, І.А.Шваб, О.В.Швед, Т.О.Дорошок, О.Горбунова.

Заборона рабства та работоргівлі була закріплена в ст. 4 «Рабство та примусова праця» Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р.(ЄКПЛ) [1]. Стаття 4 Конвенції забороняє утримувати людину в рабстві та підневільному стані (п.1). Згідно з п. 2 цієї статті ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю. Однак при цьому було зроблено застереження про те, що до примусових робіт не відносяться: а) будь-яка робота, виконання якої звичайно вимагається під час тримання під вартою або під час умовного звільнення з-під варти; б) будь-яка служба військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з релігійних чи політичних мотивів у країнах, де така відмова визнається, - служба, яка має виконуватися замість обов'язкової військової служби; в) будь-яка служба, яка має виконуватися у випадку надзвичайного стану або стихійного лиха, що загрожує життю чи добробуту суспільства; г) будь-яка робота чи служба, яка відноситься до звичайних громадських обов'язків.

У статті 4 Конвенції рабство та підневільна праця відрізняються від примусової та обов'язкової праці. Перші два терміни передбачають встановлення більшого контролю над особою та характеризуються жорсткими умовами, яких ця особа не може ані змінити, ані уникнути. Два останні терміни підкреслюють примусовий характер окремих видів робіт або послуг, які виконуються тимчасово або ж як доповнення до інших обов'язків, в тому числі й громадських.

На розгляді Європейської Комісії та Європейського Суду з прав людини перебувало декілька справ за заявами щодо порушення заборони рабства та підневільного стану, про що йдеться в п. 1 статті 4. Більшість скарг були подані особами, які перебували в ув'язненні, і жодна з них не була прийнята до розгляду.

У справі *Ван Дроогенбрюк проти Бельгії* (1982 р.) рецидивіст, якого було передано під нагляд адміністративних органів, скаржився на те, що контроль, під яким він був перебував, був підневільним станом згідно з п. 1 статті 4. Суд не погодився з цим, зазначивши, що обмежувальні заходи не тільки носили тимчасовий характер, але й здійснювались під судовим наглядом. Суд також підкреслив, що ці заходи не вплинули на правовий статус заявника настільки, щоб мова могла йти про рабство чи підневільний стан.

У справі *W, X, Y і Z проти Сполученого Королівства* (Заяви № № 3435 – 3438/67) четверо юнаків у 15 – 16-річному віці зобов'язалися відслужити у військово-морському флоті по 9 років. Пізніше всі вони попросили звільнити їх в запас, і всі отримали відмову. У своєму зверненні до Комісії юнаки стверджували, що беручи до уваги їхній вік на час укладення угоди, примушування їх виконувати умови цієї угоди було підневільним станом згідно з п. 1 ст. 4. Визнаючи заяву неприйнятною, Комісія зазначила, що військова служба може розглядатись як виняток із пункту 2 ст. 4, але не розглядатись як підневільний стан відповідно до п. 2 статті 4. Вона також зауважила, що держава отримала дозвіл від батьків неповнолітніх, які бажали служити на флоті, як того вимагало національне законо-

давство. Дозвіл було отримано в усіх чотирьох випадках, і тому кожен юнак був зобов'язаний відслужити цей дев'ятирічний строк. Комісія окремо відзначила, що такий дозвіл позбавляє працю або службу примусового характеру [1]

У 2005 р. Європейським судом з прав людини було винесене рішення по справі *Сіліядін проти Франції* щодо порушення статті 4 Конвенції. Справа стосувалася дівчини-підлітка Сіви-Акофи Сіліядін, громадянки Того, яка у 15 років була привезена в Париж французьким громадянином і віддана подружжю Б., в якого вона протягом декількох років безоплатно та без вихідних працювала служницею. Французький суд присудив їй цивільно-правову компенсацію, а обвинувачення проти подружжя Б. були зняті. Сіліядін звернулася до Європейського суду з прав людини із скаргою на те, що кримінальне законодавство Франції не забезпечує достатнього захисту від підневільного стану та від примусової й обов'язкової праці. У своєму рішенні від 26 липня 2005 р. Суд постановив, що поняття підневільного стану та примусової й обов'язкової праці визначені у відповідних міжнародних конвенціях. Суд вирішив, що хоча Сіліядін не погрожували безпосереднім покаранням за відмову від праці, все ж таки, її випадок можна прирівняти до примусової праці, оскільки вона була неповнолітньою, знаходилася в чужій країні і могла бути заарештована за порушення імміграційних правил, страх перед чим підтримувався у неї подружжям Б., які одночасно обіцяли легалізувати її перебування. Підневільний стан Сіліядін виражався в тому, що вона не мала можливості обирати місце роботи та проживання, не мала засобів до існування та індивідуального житла, не володіла свободою пересування і повністю залежала від подружжя Б., які відібрали її паспорт. Таким чином, Європейський Суд з прав людини встановив порушення ст. 4 ЄКПЛ, яка гарантує свободу від підневільного стану [1].

Всю нормативно-правову базу у сфері боротьби з торгівлею людьми, яка діє в рамках Ради Європи, можна умовно поділити на три групи: міжнародно-правові норми, присвячені боротьбі з торгівлею дітьми та дитячою порнографією; міжнародно-правові норми, присвячені торгівлі людьми; міжнародно-правові норми, присвячені боротьбі із торгівлею органами.

Серед перших Радою Європи було розроблено міжнародно-правові норми, що стосувалися *заборони торгівлі дітьми та дитячої порнографії*.

У 1987 р. Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла перший документ, присвячений боротьбі із сучасними формами рабства – *Рекомендацію 1065 (1987) щодо торгівлі дітьми та інших форм експлуатації дітей*. У цьому документі Асамблея проголосила, що діти мають право виховуватися у безпечному та гуманному середовищі. Суспільство зобов'язане захищати їх та турбуватися про їх інтереси. Асамблея засвідчила, що міжнародна торгівля дітьми з метою проституції, порнографії, рабства та нелегального усиновлення набула вражаючих форм.

Беручи все це до уваги, Асамблея виступила з пропозицією, щоб держави-члени приєдналися до низки міжнародно-правових документів у сфері захисту прав дитини: Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами 1949 р.; Гаазької конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, та визнання судових рішень щодо усиновлення; Конвенції № 138 Міжнародної Організації Праці про мінімальний вік прийняття на роботу; Європейської Соціальної Хартії. Ці документи мають першочергове значення для створення позитивного клімату щодо захисту дітей та

У Рекомендації була суворо засуджена будь-яка політика комерційної та промислової конкуренції, базована на експлуатації дитячої праці. Це має робитися у першу чергу відповідно до ст. 7 Європейської Соціальної Хартії, яка передбачає створення для дітей, які працюють, належних умов життя та праці. Рекомендацією пропонується підвищити громадський нагляд за такими дітьми, зокрема, шляхом покращення контролю за умовами ди-

тячої праці, призначення омбудсмана з питань захисту їх прав, надання освіти та професійної підготовки на робочому місці, а також запровадження додаткових заходів щодо їх здоров'я та дієти.

Парламентська Асамблея Ради Європи рекомендувала Комітетові Міністрів дати вказівку Європейському Комітету із проблем злочинності вивчити проблему торгівлі дітьми та інших форм експлуатації дітей як пріоритетне питання своєї діяльності у світлі вищезазначених пропозицій.

У цій Рекомендації знайшла своє відображення позиція представників парламентів країн-членів Ради Європи, що торгівля дітьми створює істотну небезпеку для розвитку наступних поколінь людей, якими є діти.

Виконуючи Рекомендацію Парламентської Асамблеї, Комітет Міністрів підготував та прийняв 9 вересня 1991 р. Рекомендацію № R (91) 11 Комітету Міністрів державам-членам щодо сексуальної експлуатації, порнографії та проституції, а також торгівлі дітьми та молодими особами [2].

Згідно з Рекомендацією Комітет Міністрів поділив заходи на дві групи: внутрішні та міжнародні.

Внутрішні заходи передбачають діяльність урядів держав-членів Ради Європи щодо перегляду свого законодавства та практики з метою реалізації наступних завдань:

а. підвищення громадської обізнаності, проведення просвітницької роботи та інформаційної діяльності, оскільки ефективність заходів у сфері запобігання торгівлі людьми залежать від відповідного поширення інформації серед всіх, хто має спеціальні обов'язки щодо дітей та молоді: батьки, опікуни та піклувальники, громадські організації.

б. збір та обмін інформацією;

в. запобігання, розслідування, надання допомоги жертвам;

г. кримінальне право та кримінальний процес. Зважаючи на те, що жертвами цих злочинів є діти, перед органами внутрішніх справ, які займаються розслідуванням злочинів торгівлі дітьми, ставиться завдання вчиняти слідчі дії в такий спосіб, який би забезпечував інтереси дітей, враховуючи при цьому їх вразливий емоційний та психічний стан. Крім того, передбачається, що відповідно до положень Конвенції щодо компенсації жертвам насильства 1983 р. держави-члени Ради Європи повинні надавати матеріальну допомогу жертвам в якості компенсації за страждання, які вони понесли. А прибутки, отримані від вчинення цих злочинів, повинні конфіскуватися та вилучатися на користь держави.

Що стосується заходів міжнародного характеру, то Парламентська Асамблея рекомендувала державам-членам Ради Європи підписати та ратифікувати низку міжнародно-правових актів щодо захисту прав дітей у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Таким чином, нормативно-правова база Ради Європи у сфері боротьби з торгівлею дітьми та дитячою порнографією є досить розробленою. Вона містить рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи та Рекомендації Комітету Міністрів. Саме в рамках Комітету Міністрів розроблений механізм моніторингу за виконанням положень рекомендацій.

Окрему групу міжнародно-правових норм, становлять документи, присвячені *запобігання торгівлі людьми*. На порядку денному Ради Європи питання торгівлі людьми стало у середині 90-х років. Збентежені фактами значного поширення торгівлі жінками та примусової проституції в європейських державах, члени Парламентської Асамблеї Ради Європи засудили нелюдське і таке, що принижує гідність, поведіння, яких зазнає багато потерпілих від торгівлі жінок, як сучасної форми прихованої експлуатації «, що є кричущим порушенням прав людини. Доповідачі запропонували, щоб Асамблея рекомендувала Комітетові Міністрів вжити негайних заходів з метою припинення розповсюдження торгівлі жінками і примусової проституції.

Оскільки Комітет Міністрів не відреагував належним чином на пропозиції членів ПАРЄ, усвідомлюючи необхідність вжиття рішучих заходів на рівні Ради Європи, Парламентська Асамблея 23 квітня 1997 р. прийняла Рекомендацію 1325 (1997) про торгівлю жінками та примусову проституцію в державах-членах Ради Європи [3].

У Рекомендації дається наступне визначення торгівлі жінками та примусової проституції: *будь-яке законне або незаконне перевезення жінок та/або торгівля ними за наявності або відсутності їх згоди для отримання економічної вигоди з метою наступного залучення їх до примусової проституції, примусового шлюбу або інших форм примусової сексуальної експлуатації*. Застосування примусу може бути фізичним, сексуальним та/або психологічним, а також включати залякування, зґвалтування, зловживання владою або підлеглим становищем.

Асамблея рекомендувала Комітетові Міністрів розробити конвенцію про торгівлю жінками та примусову проституцію, яка була б відкрита для підписання і для держав, які не є членами Ради Європи. Сфера дії конвенції повинна обмежуватися захистом прав повнолітніх жінок. За основу має бути взяте визначення ст. 2 цієї Рекомендації. Конвенція повинна зосереджувати свою увагу на правах людини, визначати репресивні заходи щодо боротьби з торгівлею людьми шляхом гармонізації законів, особливо у галузі кримінального права, координувати зусилля та співробітництво між органами внутрішніх справ та судовою владою, а також сприяти організації певного рівня допомоги та захисту жертв. У разі потреби передбачається надавати фізичний захист. Якщо ж жертва бажає свідчити у суді, то їй необхідно видавати тимчасові дозволи на проживання, а також надавати юридичну, медичну та психологічну допомогу. У конвенції потрібно передбачити механізм контролю за виконанням положень, а також узгодження подальших дій на пан-європейському рівні для боротьби з торгівлею жінками та примусовою проституцією.

Отже, перші кроки у сфері боротьби з торгівлею людьми Радою Європи були зроблені з боку Парламентської Асамблеї, яка є форумом для представників парламентів держав-членів Ради Європи.

На виконання положень Рекомендації Парламентської Асамблеї Комітет Міністрів Ради Європи у травні 2000 р. прийняв Рекомендацію № R (2000) 11 державам-членам стосовно протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації [4].

Комітет Міністрів рекомендував урядам держав-членів Ради Європи переглянути своє законодавство та практику на предмет запровадження та застосування заходів, визначених у додатку до цієї рекомендації. Крім того, державам-членам необхідно забезпечити, щоб інформація про зміст цієї рекомендації була доведена до відома всіх зацікавлених органів державної влади та організацій, особливо органів внутрішніх справ та судів, дипломатичних представництв, органів, які займаються питаннями міграції, спеціалістів у соціальній, медичній та освітній сферах, а також до відома громадських організацій.

У Додатку до Рекомендації № R (2000) 11 дається наступне визначення: *торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації* включає звідництво, вчинене однією або декількома фізичними або юридичними особами, та/або організацію експлуатації та/або транспортування та міграції – легальної чи ні – осіб, навіть за їх згоди, з метою сексуальної експлуатації із застосуванням примусу, зокрема, насильства або погроз, зловживанням службовим становищем або вразливістю жертви.

Державам-членам Ради Європи Комітет Міністрів рекомендував вживати відповідні законодавчі та практичні заходи для забезпечення захисту прав та інтересів жертв торгівлі людьми, особливо найбільш вразливих груп: жінок, підлітків та дітей. Необхідно надавати абсолютний пріоритет допомозі жертвам торгівлі через програми реабілітації та захисту їх від злочинців, вживати заходи для встановлення, переслідування та притягнення до відповідальності всіх тих, хто є винним у торгівлі людьми, а також запобігати

секс-туризму та всім діям, які можуть призвести до однієї з форм торгівлі. Торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації розглядається як така, що підпадає під визначення міжнародної організованої злочинності. Зважаючи на це, вона вимагає координованих дій, адаптованих до реалій як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У 2000 р. увага органів Ради Європи була прикута до проблеми *взаємопов'язаності торгівлі людьми та нелегальної міграції*. Обставини, що склалися на той момент на території Європи, знову спонукали реакцію з боку Парламентської Асамблеї у вигляді Рекомендації 1467 (2000) щодо нелегальної міграції та боротьби з торгівцями людьми [5]. У цьому документі ПАРЕ засвідчило своє переконання, що крім збільшення заходів безпеки та контрольних механізмів на європейських кордонах з метою затримання нелегальних мігрантів, держави-члени повинні посилити свою співпрацю для ефективної боротьби з торгівлею людьми, а також робити все можливе для винайдення засобів припинення таких форм сучасного рабства на своїй території. Вони також мають більш серйозно ставитися до подолання причин нелегальної міграції та більше співпрацювати з країнами походження нелегальних мігрантів. Асамблея підкреслила, що необхідно створити більше можливостей для легальної міграції (оскільки це може зменшити нелегальну міграцію), а також знайти відповідні альтернативи нелегальній міграції. Виходом із ситуації могло б стати пропонування сезонних схем або схем із визначеним строком для працевлаштування, оскільки в Європі збільшується потреба у праці мігрантів. Виходячи з положень, зазначених вище, ПАРЕ рекомендувала Комітетові Міністрів ініціювати діяльність щодо співробітництва між державами-членами з метою зменшення нелегальної міграції та боротьби з торгівлею людьми. Велике значення надається ефективному співробітництву з Європейським Союзом у вищезазначених сферах, з метою розробки та виконання панєвропейської стратегії боротьби з нелегальною міграцією та торгівлею людьми.

На початку XXI ст. на порядку денному європейських країн постала нова проблема, пов'язана із появою нової форми рабства – *домашнього рабства*. У цьому зв'язку 26 червня 2001 р. Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію 1523 (2001) про домашнє рабство [6]. ПАРЕ висловила свій жаль з приводу того, що держави-члени Ради Європи не передбачили безпосередню кримінальну відповідальність за домашнє рабство у своєму національному законодавстві. Вона звернулася до Комітету Міністрів із пропозицією доручити відповідному експертному комітету розробити хартію прав домашніх працівників. Необхідно надавати підтримку жертвам цих злочинів, сприяти їх соціальному та правовому захисту. Занепокоєння Асамблеї викликала інформація про значну кількість жертв домашнього рабства, які працювали у дипломатичних представництвах або в домітках міжнародних службовців, які згідно з Віденською конвенцією про дипломатичні відносини 1961 р. користуються імунітетом від юрисдикції країни перебування, а також недорканістю особи та власності. У зв'язку з цим була проголошена необхідність для міжнародної спільноти розглянути питання про внесення змін до Віденської конвенції 1961 р. на предмет зняття дипломатичного імунітету з осіб за злочини, скоєні у приватному житті.

Наприкінці 2001 р. перед Радою Європи постало питання про розробку реальної програми заходів під керівництвом Організації щодо боротьби з торгівлею людьми. До цього завдання залучилася Парламентська Асамблея як форум для представників парламентів всіх держав-членів. 21 січня 2002 р. ПАРЕ прийняла Рекомендацію 1545 (2002) щодо компанії проти торгівлі жінками [7]. Ураховуючи обсяги торгівлі людьми на території Ради Європи, ПАРЕ поділила свої рекомендації на дві групи: державам-членам та Комітетові Міністрів.

Що стосується рекомендацій державам-членам, то для успішного реагування на випадки торгівлі людьми першочергового значення набуває запровадження кримінальної відповідальності за торгівлю жінками або завідоме використання послуг жінки-жертви, а також посилення національного законодавства або правоохоронних механізмів шляхом застосування покарань до торгівців або клієнтів жертв торгівлі жінками. Уряди зобов'язані призначити Національного доповідача з питань торгівлі жінками. Метою діяльності Секретаріату Доповідача має стати розробка національного плану протидії торгівлі жінками, завданням Доповідача є підготовка та оприлюднення у Парламенті щорічної доповіді про досягнуті результати у сфері боротьби з торгівлею людьми в цій державі. Уряди повинні діяти для запобігання торгівлі людьми, шляхом проведення широкомасштабних інформаційних компаній, укладення двосторонніх договорів про співробітництво між країнами походження та країнами призначення жертв. Державам-членам рекомендували створити в лавах поліції спеціальні загони, співробітники яких би пройшли спеціальну підготовку стосовно боротьби з торгівлею жінками і мали б відповідний професійний рівень. У державах-членах жертвам має надаватися відповідна підтримка та захист. Необхідно сприяти розповсюдженню мережі притулків та спеціальних консультаційних центрів для жертв, приділяти увагу питанню виплати компенсацій жертвам торгівлі людьми за рахунок держави. Крім того, не останнє місце тут займає створення інформаційних та консультаційних служб у дипломатичних та консульських представництвах країн призначення жінок в країнах їх походження. Там жінки, які працевлаштовуються за кордоном, могли б отримати необхідну інформацію та адреси посольств і неурядових організацій у країнах перебування, які надають допомогу жертвам торгівлі жінками.

Що стосується рекомендацій Комітетові Міністрів Ради Європи, то перед ним було поставлено завдання заснувати Європейський центр дослідження проблем торгівлі жінками, до складу якого повинна входити група експертів у галузі запобігання торгівлі людьми.

Особливого значення Рекомендація про компанію проти торгівлі людьми саме з правової точки зору набуває в тому, що ПАРЕ доручила Комітету Міністрів розпочати роботу над проектом Європейської конвенції проти торгівлі жінками. Саме у цій Рекомендації підкреслено, що Конвенція повинна мати відкритий характер, тобто взяти в ній участь матимуть можливість і країни, які не є членами Ради Європи. Таким чином, положення конвенції можуть набути універсального характеру, а також стати базовими для подальшої правотворчості у цій галузі. Крім того, за основу повинно бути взяте визначення торгівлі людьми, закріплене у Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам № R (2000) 11 стосовно протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Таким чином, положення Рекомендації ПАРЕ про компанію проти торгівлі людьми можна вважати відправними для початку роботи над проектом спеціальної Конвенції Ради Європи.

Останнім рекомендаційним документом Ради Європи у сфері боротьби з торгівлею людьми є Рекомендація 1610 (2003) про міграцію, пов'язану з торгівлею жінками та проституцією [8], яка була схвалена ПАРЕ 25 червня 2003 р. У Рекомендації знайшла відображення позиція Асамблеї, що міграцію, яка переросла в величезну добре організовану міжнародну кримінальну торгівлю, пов'язану з експлуатацією жінок, держави-члени не можуть побороти власноруч. Беручи до уваги вищезазначене, Комітету Міністрів рекомендували якомога скоріше розпочати роботу над проектом Конвенції Ради Європи проти торгівлі людьми. При цьому Комітет Міністрів повинен залучати до цього фахівців Парламентської Асамблеї. Відповідні міжурядові комітети повинні розробити проекти програм, спрямовані на надання допомоги державам-членам щодо реалізації ініціатив правових реформ.

Швидкий прогрес медичної науки та техніки спричинив появу ще однієї форми торгівлі людьми – *торгівлі органами людини*. Міжнародні кримінальні угруповання отримую-

ють значні прибутки, зважаючи на велику прогалину між попитом на органи та їх пропозицією. Кримінальні організації здійснюють тиск на людей, які перебувають за межею бідності, пропонуючи їм продати частини свого тіла.

У цьому зв'язку в рамках Ради Європи була прийнята ціла низка правових актів: Рекомендація Комітету Міністрів R (97) 16 про трансплантацію печінки від споріднених живих донорів, Рекомендація Rec (2001) 5 щодо регулювання списків очікування на трансплантацію органів та часу очікування, та Рекомендація Rec (2003) 12 про реєстри донорів органів. Принцип, відповідно до якого тіло людини та його частини не повинні, як такі, стати об'єктом отримання фінансової вигоди, є частиною правових принципів Ради Європи. Цей принцип, закріплений до цього у Резолюції (78) 29 Комітету Міністрів та підтверджений, зокрема, Заключною декларацією Третьої конференції європейських міністрів з охорони здоров'я, яка проводилася у Парижі у 1987 р., був введений в силу ст. 21 Конвенції про права людини та біомедицину. Принцип був також знову відмічений у Додатковому протоколі про трансплантацію органів та тканин людського походження, відкритий для підписання у січні 2002 р.

Однак вирішувати цю проблему держави-члени Ради Європи повинні на національному рівні, а також завдяки багатосторонній співпраці об'єднати зусилля міністерств охорони здоров'я, внутрішніх справ та юстиції європейських країн.

У світлі вищезазначеного 25 червня 2003 р. ПАРЄ прийняла Рекомендацію 1611 (2003) про торгівлю органами в Європі [9]. У ній поради Комітету Міністрів можна поділити на 4 групи: діяльність стосовно всіх держав-членів Ради Європи; діяльність стосовно так званих «країн-донорів»; діяльність стосовно так званих «країн попиту»; діяльність стосовно відповідних органів Ради Європи.

Що стосується всіх держав-членів Ради Європи, то Комітетові Міністрів рекомендувалося запросити їх до підписання та ратифікації Конвенції про права людини та біомедицину; Додаткового протоколу про трансплантацію органів та тканин людського походження; Конвенції ООН про транснаціональну організовану злочинність та Протокол до неї про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї; а також Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини у сфері запобігання торгівлі дітьми, дитячій проституції та дитячій порнографії, оскільки торгівля органами тісно пов'язана з торгівлею людьми. Вони повинні визнати загальну відповідальність за мінімізацію ризику торгівлі органами шляхом посилення існуючих механізмів співпраці на рівні Ради Європи через Комітет з організаційних аспектів співробітництва щодо трансплантації органів та надання фінансової допомоги у цій сфері, яка має визначальне значення для запровадження ефективної системи трансплантації.

Необхідно, щоб Комітет Міністрів запропонував «країнам-донорам» посилити запобіжну діяльність щодо торгівлі органами шляхом проведення інформаційних кампаній, викладацької діяльності, особливо у сільській місцевості, разом з неурядовими організаціями, засобами масової інформації та відповідними міжнародними установами. «Країни-донори» зобов'язані вживати заходи для встановлення нелегальних донорів та надання їм медичної реабілітації, а також покращувати рівень першої медичної допомоги. Із залученням правової допомоги від компетентних органів Ради Європи в разі необхідності потрібно внести зміни та доповнення до кримінальних кодексів цих країн на рахунок передбачення відповідальності осіб, винних у торгівлі органами, включаючи санкції для медичного персоналу, який брав участь у нелегальній трансплантації органів, отриманих злочинним шляхом.

«Країнам попиту» автори Рекомендації радили приймати та застосовувати суворе законодавство до випадків трансплантації від неспоріднених живих донорів. У разі, якщо

незаконна трансплантація була вчинена за кордоном, ці держави повинні відмовляти у відшкодуванні національного медичного страхування. Необхідно забезпечувати суворий контроль за прозорістю реєстрів органів та списків очікування, а також посилити механізми співпраці щодо вміщення органів до процедури донорства.

Комітет Міністрів повинен дати вказівку органам Ради Європи разом із відповідними організаціями розробити Європейську стратегію боротьби з торгівлею органами та розглянути у рамках роботи над проектом майбутньої Конвенції про торгівлю людьми можливість включення додаткового протоколу про торгівлю органами та тканинами людського походження. Вони мають надавати правову допомогу щодо розробки проекту внесення змін до національних кримінальних кодексів.

Таким чином, діяльність Ради Європи у сфері боротьби з торгівлею органами повинна стати комплексною. Вона має включати як заходи у сфері медичного контролю, так й інформаційну, соціальну та правову діяльність. Цей вид злочину ставить людське життя у залежність від осіб, які займаються нелегальним постачанням органів на чорному ринку. При чому тут ставиться під загрозу здоров'я не лише донорів органів, а й пацієнтів трансплантації. Бажаючи видужати, вони сплачують останні гроші за трансплантат. У разі, коли операція проходить не досить вдало, такому пацієнту необхідно знайти ще кошти для проходження післяопераційної реабілітації. Отже, необхідно застосовувати суворі санкції до злочинців, які користуються злиденним станом донорів з одного боку, а також безвихідною ситуацією для пацієнта, життя якого залежить від операції, з другого.

Отже, нормативно-правова база у сфері запобігання та боротьби з торгівлею людьми є досить розгалужена. Однак неможливо говорити про ефективність цих документів без механізмів їх реалізації на інституційному рівні. Серед інститутів Ради Європи, діяльність яких спрямована на боротьбу з торгівлею людьми, в першу чергу необхідно згадати Комітет Міністрів та Парламентську Асамблею, визначені у ст. 10 Статуту Ради Європи.

Так, **Комітет Міністрів** займає ключове місце в системі органів Ради Європи. Саме він уповноважений виступати та приймати рішення від імені всієї організації. Комітет складається з міністрів закордонних справ усіх держав-членів або їх постійних представників (на рівні заступників міністрів). Як вже зазначалося раніше, саме Комітет Міністрів прийняв дві рекомендації державам-членам з питань торгівлі людьми: Рекомендацію № R (91) 11 Комітету Міністрів державам-членам щодо сексуальної експлуатації, порнографії та проституції, а також торгівлі дітьми та молодими особами 1991 р. та Рекомендацію № R (2000) 11 державам-членам стосовно протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Таким чином, Комітет Міністрів визначив основні засади та напрямки діяльності Ради Європи у цій сфері, а також передбачив програмні положення для заходів з боку держав-членів.

Що стосується другого статутного органу, яким є **Парламентська Асамблея Ради Європи** (ПАРЄ), то вона є форумом для представників парламентів держав-членів Організації. Незважаючи на те, що вона виконує у більшості випадків дорадчі функції, діяльність ПАРЄ має виключне значення, оскільки на її сесіях в багатьох випадках вперше обговорюються питання, важливі для європейської спільноти. Розглядаючи питання діяльності Асамблеї у сфері боротьби з торгівлею людьми, треба згадати про те, що саме на її сесії вперше на рівні Ради Європи голосно заявили про небезпечні тенденції поширення масштабів торгівлі дітьми, торгівлі жінками та торгівлі органами. Безпосередньо Асамблеєю було розроблено перші визначення цих понять. Саме ПАРЄ спонукала Комітет Міністрів прийняти рекомендації для держав-членів. Зважаючи на те, що в Асамблеї представлені всі 46 національні парламенти держав-членів, вона стає ареною для обміну думками та досвідом між трьома категоріями держав, що втягнуті до торгівлі людьми: походження, призначення та транзиту.

Завдання щодо реалізації політики Ради Європи у цій галузі були покладені на **Керівний комітет з питань рівності між жінками та чоловіками** (ККПР). Керівний Комітет є міжурядовим органом, який відповідає за захист та реалізацію політики Ради Європи у сфері сприяння рівності між жінками та чоловіками. Він безпосередньо підпорядкований Комітетові Міністрів, від якого отримує інструкції та якому він подає свої доповіді та пропозиції.

Члени ККПР призначаються урядами кожної держави-члена Організації. Згідно з розпорядженнями Комітету Міністрів, вони повинні бути особами з найвищим рівнем відповідальності за політику у сфері забезпечення рівності між жінками та чоловіками, або іншими висококваліфікованими спеціалістами.

Держави, які не є членами Ради Європи, можуть за позитивного рішення Комітету Міністрів бути запрошені направити свого представника на засідання ККПР в якості спостерігача без права голосу. Нещодавно статус спостерігача був також наданий неурядовим організаціям.

До завдань ККПР належить вивчення ситуації щодо рівності між жінками та чоловіками у суспільстві Європи. У результаті проведених досліджень ККПР має вивчати здобутки та визначати те, що необхідно ще зробити. У зв'язку з тим, що фактична рівність між жінками та чоловіками є обов'язковою умовою для існування демократії, на ККПР покладено зобов'язання сприяти співробітництву між державами-членами у Європі, а також заохочувати заходи як на національному рівні, так і на рівні Ради Європи. При цьому потрібно брати до уваги діяльність, яка реалізується на міжнародній арені, зокрема Комісією ООН щодо статусу жінки. Для досягнення цих цілей ККПР може розпочинати проведення аналізу, досліджень та оцінок, порівнювати національні заходи та загальний досвід, розробляти узгоджені стратегії, акції та програми імплементації рівності, а також у разі необхідності розробляти необхідні правові акти.

За сприяння та особистої підготовки ККПР в рамках системи Ради Європи проводиться Європейська конференція міністрів щодо рівності між жінками та чоловіками. Крім того, Комітет співробітничав з іншими керівними комітетами та спеціальними органами з приводу реалізації різних проектів. Цим органам ККПР допомагає реалізовувати стратегію гендерного підходу для покращення та розробки планів їх подальшої діяльності, зокрема ККПР має право коментувати щорічні доповіді Генерального Секретаря щодо виконання принципу рівності в межах Секретаріату та в рамках діяльності Ради Європи.

На обмежений період часу ККПР може створювати невеликі групи спеціалістів або комітети експертів, які б допомагали йому виконувати свої завдання (звичайно на 2 – 3 роки). Залежно від завдань, які повинні виконуватися, ці органи складаються з членів ККПР та спеціалістів або експертів у відповідній сфері. З огляду на багатодисциплінарну природу своєї діяльності у разі необхідності ККПР також звертається за експертизою до інших комітетів Ради Європи. Так, в рамках ККПР діяли два органи, які безпосередньо займалися питаннями торгівлі людьми. З 1998 по 1999 рр. діяла *Багатосекторна група експертів щодо діяльності у галузі боротьби з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації*. Вона готувала до прийняття Комітетом Міністрів Рекомендації No. R (2000) 11 щодо протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Протягом 2000 – 2002 р. працювала *Багатосекторна група спеціалістів щодо впливу використання нових інформаційних технологій у торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації*. Вона відповідала за підготовку дослідження про вплив, який здійснює використання нових інформаційних технологій на торгівлю людьми, користувачів та їх мотиви, існуюче законодавство.

У галузі практичної діяльності ККПР проводив дослідницьку роботу. Після Семінару з питань боротьби з торгівлею жінками, яка розглядається в якості порушення прав лю-

дини та приниження людської гідності (Страсбург, 25 вересня 1991 р.), була створена **Група експертів з питань боротьби з торгівлею жінками та примусовою проституцією** (EG-S-TP) (1992 – 1993). Одним із результатів діяльності цієї Групи експертів став План дій щодо боротьби з торгівлею людьми та примусовою проституцією (EG(96)2), який був підготовлений експертом-консультантом – Мішель Гірш (Бельгія) на прохання ККПР. План став справжньою платформою для діяльності урядів та містить численні вектори розмірковування та пошуків юридичних, соціально-економічних, адміністративних, поліцейських заходів, заходів щодо інформування та попередження населення, прийняття яких сприяло б боротьбі з торгівлею людьми.

Інші заходи більшою мірою спрямовані на привернення уваги громадськості до проблеми, що вивчається.

Таким чином, можна сказати, що інституційний механізм боротьби з торгівлею людьми є досить нерозвиненим. Діяльність тих органів, які зараз відповідно до своїх обов'язків повинні займатися торгівлею людьми зводиться лише до дослідження проблеми, вивчення особливостей цього явища на теренах Європи. В силу Статуту Ради Європи органи цієї Організації уповноважені встановлювати лише певні стандарти запобігання та боротьби з торгівлею людьми. Єдиним засобом реалізації заборони торгівлі людьми є право звернення потерпілої сторони до Європейського суду з прав людини в порядку ст. 4 «Рабство та примусова праця» Європейської конвенції з прав людини 1950 р. зі скаргою. Однак за останні 50 років випадків позовів за цією статтею було лише декілька.

Наприкінці ХХ ст. в Раді Європи дійшли висновку про необхідність удосконалення механізмів в галузі боротьби з торгівлею людьми. Рада Європи, як регіональна організація, що об'єднує сорок шість країн, має всі можливості для того, щоб розробити такий документ, який би передбачав ефективні механізми запобігання торгівлі людьми та контролю за виконанням своїх положень.

3 травня 2005 р. Комітет Міністрів прийняв Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (CETS No. 197). Конвенція була відкрита для підписання у Варшаві 16 травня 2005 р. з нагоди Третього саміту голів держав та урядів Ради Європи. 24 жовтня 2007 р. Конвенція була ратифікована десятою державою і набула чинності 1 лютого 2008 р. Наразі Конвенцію ратифікували 24 держави. Україна підписала Конвенцію ще 16 травня 2005 р., однак досі не ратифікувала.

Ця Конвенція є першим широким європейським міжнародним договором у відповідній сфері, який головну увагу зосереджує на захисті жертв торгівлі людьми та захисті їх прав. Метою Конвенції є запобігання торгівлі людьми та притягнення до відповідальності злочинців. Крім того, Конвенція передбачає запровадження ефективного та незалежного механізму моніторингу, який би був здатний контролювати виконання зобов'язань, що містяться в ній.

До Конвенції можуть приєднатися не тільки держави-члени Ради Європи, а й держави, які не є членами Організації, і навіть ЄС.

У ст. 4 Конвенції закріплено наступне визначення «торгівлі людьми» - *це найм, перевезення, передача, приховування або одержання осіб, шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, обману, шахрайства, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, з метою експлуатації. Експлуатація включає в себе як мінімум експлуатацію проституції інших або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів.* [10]

Це визначення не є першим міжнародним юридичним визначенням цього феномену. Однак з метою ефективної протидії торгівлі людьми та надання допомоги його жертвам принципово важливим є використання визначення торгівлі людьми, яке отримало консенсусне визнання в міжнародному праві. Так, визначення торгівлі людьми, відображене у ст. 4 (а) Конвенції ідентично визначенню, яке міститься у Протоколі про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. (Палермський протокол) [11]. Згідно з визначенням, торгівля людьми являє собою комбінацію трьох головних елементів, кожен з яких може бути виявлений у переліку, який міститься у визначенні:

- Дія: «найм, перевезення, передача, приховування або одержання осіб»;
- Шляхом: «шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, обману, шахрайства, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи яка має владу над іншою особою»;
- Мета: «з метою експлуатації. Експлуатація включає в себе як мінімум експлуатацію проституції інших або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів».

Торгівля людьми є саме комбінацією трьох вищезазначених елементів, а не кожного з них, окремо взятого. Так, наприклад, «приховування» людей (дія) шляхом «погрози сили або її застосування» (засіб) з метою «примусової праці» (мета) є діяльністю, яка може бути кваліфікована в якості торгівлі людьми. Або: «найм» людей (дія) шляхом «обману» (засіб) з метою «експлуатації проституції» (мета). Для того, щоб можна було говорити про торгівлю людьми, в принципі необхідно говорити про поєднання елементів, які відносяться до трьох перерахованих вище категорій (дія – засіб – мета). Однак передбачене одне виключення по відношенню до дітей, відповідно до п. (с) ст. 4, найм, перевезення, передача, приховування або одержання дитини з метою експлуатації розглядаються як «торгівля людьми» навіть без застосування якого-небудь із засобів, перерахованих вище. Згідно з п. (d) ст. 4 «дитина» означає будь-яку особу, яка не досягла 18 років.

Таким чином, феномен торгівлі людьми є набагато ширшим, ніж просто переміщення людей з метою отримання прибутку. Відмінними ознаками торгівлі людьми порівняно з нелегальним ввезенням мігрантів слугують додаткові елементи, які полягають у застосуванні одного із перерахованих засобів (сила, обман, зловживання безпорадним станом...) протягом всього процесу або в його частині, а також застосуванні цих засобів з метою експлуатації [12].

Сфера застосування Конвенції визначена у ст. 2 Конвенції. Перед усім, тут передбачено, що Конвенція застосовується до всіх форм торгівлі людьми. Так, Конвенція застосовується до всіх жертв торгівлі, чи то чоловік, жінка або дитина. Крім того, в Конвенції чітко закріплено, що вона застосовується до торгівлі людьми, як на національному, так і на транснаціональному рівні, як пов'язаної з організованою злочинністю, так і незалежно від неї. Це було спеціально зроблено, щоб окремо підкреслити більш широку сферу дії Конвенції порівняно із Палермським протоколом, який стосується торгівлі людьми, яка має транснаціональний характер за участі організованих злочинних груп. Врешті, у випадку транснаціональної торгівлі Конвенція застосовується як до жертв, які в'їхали або перебувають на території приймаючої Сторони легально, так і до тих, чий в'їзд і перебування є незаконними. Так, в деяких випадках жертви торгівлі доставляються в країну нелегально, тоді як в деяких випадках вони в'їжджають туди законними засобами в якості туристів, майбутніх дружин, артистів, домашніх служниць, запрошених за обміном, або осіб, які шукають притулку, в залежності від законодавства різних країн. Конвенція застосову-

ється до обох типів ситуацій. Тим не менш, окремі положення застосовуються лише до жертв, які мають легальний статус перебування.

Конвенцією щодо протидії торгівлі людьми передбачені наступні заходи щодо запобігання торгівлі людьми:

1) Поширення інформації серед осіб, які можуть стати жертвами торгівлі людьми, та заходи, спрямовані на скорочення «попиту».

2) Жертвам торгівлі людьми повинен надаватися відповідний статус для того, щоб поліція та органи влади не ставилися до них, як до нелегальних мігрантів або злочинців.

3) Жертви торгівлі людьми повинні отримувати фізичну та психологічну допомогу та підтримку для їх реінтеграції в суспільство. До таких заходів належать медична допомога і консультації, а також відповідне житло. Жертвам торгівлі людьми повинна бути відшкодована завдана шкода.

4) Жертвам торгівлі людьми надаватиметься не менш ніж тридцятиденний період для реабілітації, а також тимчасовий дозвіл на проживання — незалежно від того, чи погоджується особа співробітничати з поліцією. В основу такого підходу покладено досвід окремих держав — членів Ради Європи, який показує, що добровільна співпраця дає найкращі результати в переслідуванні торговців [13].

Згідно з Конвенцією Ради Європи, торгівля людьми розглядається як кримінальний злочин. Виходячи з цього, торгівці людьми та їх спільники будуть переслідуватися в кримінальному порядку. Конвенція також передбачає можливість кримінального переслідування осіб, які користуються послугами жертв торгівлі людьми. Конвенція визначає як кримінальний злочин виготовлення фальшивих проїзних документів або документів, які посвідчують особу, забезпечення цими документами або їх надання, а також завдання шкоди, утримання, вилучення, приховування або знищення документа, який посвідчує особу іншої людини. Як правило, саме це — перший крок торговця людьми, який дає йому більшу владу над особою.

У відповідності до положень Конвенції, комерційні компанії, об'єднання та аналогічні юридичні особи несуть відповідальність за кримінальні злочини, вчинені від їх імені будь-якою особою, яка займає в них відповідальну посаду. Установи, які використовуються для торгівлі людьми, повинні бути ліквідовані, їх прибутки конфісковані, а особи, які вчинили ці злочини — як юридичні, так і фізичні, повинні відшкодувати шкоду, завдану жертві.

Конвенція дозволяє органам влади переслідувати торговців людьми та їх спільників навіть за відсутності скарги з боку жертви. Це робиться для уникнення тиску або погроз, щоб жертва не могла звернутися зі скаргою до правоохоронних органів.

Під час визначення покарання за торгівлю людьми обтяжуючими вважаються наступні обставини: правопорушення навмисно, або в результаті бездіяльності поставило під загрозу життя жертви; правопорушення було вчинене по відношенню до дитини; правопорушення було вчинене державним службовцем під час виконання ним своїх обов'язків; правопорушення було вчинене в рамках злочинної групи. Конвенція містить положення про відмову від покарання, яке дозволяє державам не піддавати жертв покаранню за їх участь у протиправній діяльності за умови, що вони це робили примусово [14].

Ефективність всіх міжнародних договорів визначається ефективністю їх механізмів моніторингу. Практика підтверджує, що в сферах, де існує незалежні механізми контролю за виконанням, як наприклад, у сфері заборони тортур або захисту прав національних меншин, до якості їх доповідей та висновків ставляться із більшою довірою зважаючи на процедури моніторингу, які провадяться незалежними та неупередженими членами.

Незалежний механізм моніторингу Конвенції є однією із сильних її сторін. Положення щодо забезпечення ефективної імплементації Конвенції Сторонами закріплені у Розділі VII — Механізм моніторингу (ст. 36, 37 та 38).

Згідно з положеннями Розділу VII через рік після набуття чинності Конвенції повинні бути запроваджені моніторингові органи. Цей механізм включає 2 рівні:

- **Група незалежних експертів у сфері боротьби з торгівлею людьми (ГРЕТА)** – технічний орган, який складається з незалежних та висококваліфікованих експертів;
- **Комітет Сторін** - більш політичний орган, який складається з представників Комітету Міністрів Сторін Конвенції та представників Сторін, які не є членами Ради Європи.

Як передбачено Конвенцією, Комітет Сторін перший раз зібрався через рік після набуття Конвенцією чинності – 5 та 8 грудня 2008 р. На своєму першому засіданні Комітет обрав членів ГРЕТА. Надалі Комітет збиратиметься на вимогу 1/3 Сторін, Генерального Секретаря Ради Європи або Голови ГРЕТА.

ГРЕТА є відповідальною за здійснення моніторингу виконання Конвенції. Завдання незалежних експертів, які входять до її складу, готувати доповіді з оцінкою заходів, які вживаються державами. До тих держав, які не в повній мірі вживають заходи, визначені в Конвенції, має бути спрямована вимога про посилення роботи в цій сфері. Стаття 36 Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми стосується членства у ГРЕТА. Нею передбачено, що Група матиме від 10 – 15 членів, особливо відмічаючи потребу у географічному та статевому балансі, а також необхідність багатодисциплінарного характеру знань експертів, які номінуються як члени ГРЕТА і які повинні бути громадянами держав-учасниць Конвенції. 13 членів ГРЕТА були обрані на першому засіданні Комітету Сторін на 4 роки, починаючи з 1 січня 2009 р.

Перше засідання ГРЕТА відбулося 24 – 27 лютого 2009 р. в Стразбурзі. ГРЕТА прийняла свої внутрішні правила процедури і обрала пані Ханне Софі Грєве своїм Головою, пана Ніколоса Ле Кос – Перший заступником Голови, а пані Гульнару Шахіяян – Другим Заступником. Під час свого першого засідання члени ГРЕТА здійснили обмін думками щодо процедури оцінки для моніторингу виконання Конвенції Ради Європи. Тоді ж ГРЕТА прийняла рішення зібратися 16 – 19 червня 2009 р. з метою продовжити підготовку до першого циклу моніторингу імплементації Конвенції.

У ст. 38 Конвенції Ради Європи деталізується функціонування процедури моніторингу та взаємодії між ГРЕТА та Комітетом Сторін. Так, відмічається, що процедура оцінки розділена на цикли, а також, що ГРЕТА відбиратиме парламенти, на яких повинен бути зосереджений моніторинг. Суть в тому, що ГРЕТА буде на початку кожного циклу самостійно визначати критерії для процедури моніторингу в продовж всього циклу. Крім того, до повноважень ГРЕТА належить визначення засобів для здійснення оцінки, зокрема це може бути певне анкетування або інші запити в інформації до Сторін, яких це стосується. При чому ці Сторони зобов'язані давати відповіді на запити ГРЕТА. Додатково ГРЕТА може звернутися за інформацією до неурядових організацій, організувати відвідування країн для отримання більшої інформації від конкретної Сторони. При чому відмічається, що відвідування країн повинні організуватися у співпраці з уповноваженими органами відповідної Сторони та з призначенням Стороною «контактної особи».

Окрім положення ст. 38 стосуються підготовки ГРЕТА як звіту, так і висновків. З правових настанов виходить, що ГРЕТА зобов'язана здійснювати діалог із відповідною Стороною під час підготовки звіту та висновків. Саме завдяки такому діалогу правові норми цієї Конвенції будуть відповідним чином реалізовані. ГРЕТА повинна опублікувати свій звіт та висновки разом із будь-якими коментарями відповідної Сторони. Потім звіт та висновки одночасно відсилаються відповідній Стороні та Комітету Сторін. На цьому закінчуються обов'язки ГРЕТА відносно цієї Сторони та цих правових норм. Звіт ГРЕТА, який публікується після його схвалення, не може бути змінений або модифікований Комітетом Сторін.

Окремо визначається роль Комітету Сторін в процедурі моніторингу. Передбачається, що Комітет Сторін ухвалює рекомендації із вказівкою на заходи, які необхідно вжити відповідній Стороні для виконання висновків ГРЕТА. За необхідності встановлюється дата подання інформації про їх виконання, а також рекомендації щодо підсилення співробітництва для забезпечення відповідної реалізації наявної Конвенції. Цей механізм дозволяє забезпечити повагу незалежності ГРЕТА в її діяльності щодо моніторингу, одночасно запроваджуючи «політичний» вимір в діалозі між Сторонами.

Отже, починаючи з середини 80-х років Рада Європи стала осередком діяльності, спрямованої на боротьбу з новітніми формами рабства – торгівлею людьми. Торгівля людьми торкається цілої низки питань, якими займається Рада Європи, а саме: статева нерівність, організована злочинність, відмивання грошей, міграція тощо. Рада Європи реалізовувала цілий ряд ініціатив у сфері торгівлі людьми та пов'язаних із цим питань: розробка правових стандартів та стратегій, дослідницька діяльність, правове та технічне співробітництво, а також моніторинг. Вінцем цих заходів стало прийняття Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р. Незважаючи на те, що в цій сфері вже існують інші міжнародні інструменти, Конвенція Ради Європи, використовуючи переваги більш вузьких регіональних рамок охоплення, містить більш чіткі положення і може йти далі тих мінімальних стандартів, які були узгоджені в інших міжнародних інструментах. Еволюція міжнародного права свідчить про те, що регіональні інструменти дуже часто виявляються необхідними для посилення заходів, які вживаються у світовому масштабі. Так, розробка Конвенції Ради Європи мала за мету посилення захисту та розвиток стандартів у сфері захисту прав людини жертв торгівлі людьми. Перевагою саме Конвенції Ради Європи є не тільки більш широке визначення поняття «торгівля людьми», широкий спектр заходів щодо запобігання цьому злочину, а й механізм моніторингу імплементації положень Конвенції її Сторонами. Наразі ГРЕТА готує перший цикл моніторингу, тому про ефективність цього механізму можна буде говорити з плином часу.

Що стосується України, то вона має ратифікувати вже підписану Конвенцію. Це дозволить нашій державі імplementувати в національному законодавстві найновіші досягнення в галузі міжнародного права, а також брати участь в моніторинговому механізмі Конвенції, тобто виводити проблеми та здобутки нашої держави на вищий рівень обговорення – рівень Ради Європи, а також отримувати консультативну, інформаційну та технічну допомогу у сфері боротьби з торгівлею людьми від цієї Організації та Сторін Конвенції, які не є членами Ради Європи.

Література:

1. Recommendation 1065 (1987) on the traffic in children and other forms of child exploitation (adopted by the Assembly on 6 October 1987 (15th Sitting)) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: < http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/family_law_and_children%27s_rights/Documents/RECOMMENDATION%201065.pdf >.
2. Recommendation No. R (91) 11/ 09 September 1991 of the Committee of Ministers to member states concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults (adopted by the Committee of Ministers on 9 September 1991 at the 461st meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/e-rec91-11.htm>.
3. Recommendation 1325 (1997) on traffic in women and forced prostitution in Council of Europe member states (adopted by the Assembly on 23 April 1997) (13th Sitting)) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/adoptedtext/ta97/erec1325.htm>>.

4. Recommendation No. R (2000) 11/19 May 2000 of the Committee of Ministers to member states on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation (adopted by the Committee of Ministers on 19 May 2000, at the 710th meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=355371&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864>>.
5. Recommendation 1467 (2000) on clandestine immigration and the fight against traffickers (adopted by the Assembly on 29 June 2000) (23rd Sitting) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta00/erec1467.htm>>
6. Recommendation 1523 (2001) on Domestic slavery (adopted by the Assembly on 26 June 2001 (18th Sitting)) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <[http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Document\(s\)/AdoptedText/ta01/EREC1523.htm](http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Document(s)/AdoptedText/ta01/EREC1523.htm)>.
7. Recommendation 1545 (2002) on a campaign against trafficking in women (adopted by the Assembly on 21 January 2002) (1st Sitting) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1545.htm>>
8. Recommendation 1610 (2003) on migration connected with trafficking in women and prostitution (adopted by the Assembly on 25 June 2003) (21st Sitting) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta03/EREC1610.htm>>.
9. Recommendation Rec 1611 (2003) on trafficking organs in Europe (adopted by the Assembly on 25 June 2003) (21st Sitting) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta03/EREC1611.htm>>.
10. Конвенція Ради Європи о противодействию торговле людьми (Council of Europe Treaty Series – No.197+Explanatory Report. Non official translation in Russian). – Варшава. - 16.05.2005. – 153 с.
11. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)» // Відомості Верховної Ради. – 2004. - N 19. - ст.263.
12. Council of Europe's action to combat trafficking in human beings. Ministers' Deputies. Information documents CM/Inf(2008)28. - 9 June 2008. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <[CM/Del/Dec\(2008\)1029/4.1b](http://cm.del/dec(2008)1029/4.1b)>.
13. Девіс Т. Борьба Европы проти торгівлі людьми — нової форми рабства. // Дзеркало тижня. – 2008. - 26 січня — 1 лютого. - № 3 (682). [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <<http://www.dt.ua/1000/1050/61824/>>.
14. Совет Европы. Борьба с торговлей людьми. – Страсбург. – 2006 . – 19 с.